

Anita Haataja & Anita Nyberg

Tvåförsörjarmodellen i Finland och Sverige

Försvagades den av ekonomisk kris och familjepolitik under 1990-talet?

Finland och Sverige brukar i internationell jämförande forskning betraktas som tvåförsörjarstater, det vill säga såväl mödrar som fäder ska kunna förena lönearbete med barn. Sedan 1970-talet har det i båda länderna förts en politik för att underlätta detta, bland annat genom föräldraförsäkring och offentligt finansierad barnomsorg. Under 1990-talet drabbades dock båda länderna av ekonomisk kris och familjepolitiken förändrades på olika sätt. Hade detta någon betydelse för hur tvåförsörjarmodellen utvecklades i de bägge länderna?!

Både i Finland och i Sverige har politiken sedan 1970-talet syftat till att stärka tvåförsörjarmodellen, det vill säga att såväl kvinnor som män, mödrar som fäder, ska kunna lönearbeta. Detta gjordes bland annat genom satsningar inom familjepolitiken som offentligt finansierad barnomsorg och mödra- och föräldraförsäkringar. En mödra/föräldraförsäkring som är knuten till tidigare löneinkomster ger kvinnor incitament att påbörja en arbetsmarknads-karriär innan de får barn och underlättar deras återvändande till arbetsmarknaden,

särskilt i kombination med god tillgång till offentlig barnomsorg. I Finland infördes dock i mitten av 1980-talet också ett vårdnadsbidrag, vilket kan antas verka i motsatt riktning eftersom det innebär att relativpriset sänktes för att själv stanna hemma och ta hand om barnet, vilket i sin tur kan medföra att kvinnors sysselsättning minskar, kvinnors ekonomiska beroende av män ökar och att tvåförsörjarmodellen försvagas. I Sverige kan rätten att arbeta deltid till dess barnet fyller åtta år ha en likartad inverkan.

Men inte endast politiska åtgärder, utan också den ekonomiska utvecklingen kan antas påverka tvåförsörjarmodellens styrka. Den ekonomiska utvecklingen, särskilt under början av 1990-talet, var i båda länderna

Anita Haataja är fil dr och docent vid Statens ekonomiska forskningscentral (VATT) i Helsingfors. **Anita Nyberg** är professor inom området Könsperspektiv på arbete och ekonomi vid Arbetslivsinstitutet. Anita.Haataja@vatt.fi

1. Denna artikel bygger på Haataja och Nyberg (2005 och kommande).

sådan att man skulle kunna förvänta sig att tvåförsörjarmodellen försvagades. Den ekonomiska tillväxten var negativ tre år i rad, arbetslösheten mångfaldigades, sysselsättningen minskade och budgetunderskotten växte. Ekonomisk kris kan tänkas leda till att arbetsfördelningen efter kön stärks så att kvinnor i ökande grad definieras som mödrar och vårdare medan män ses som arbetare och försörjare.

Införandet av vårdnadsbidrag kombinerat med att den ekonomiska krisen var djupare i Finland talar för att tvåförsörjarmodellen försvagades mer i Finland än i Sverige. Å andra sidan arbetar mödrar i Finland i allmänhet heltid, medan mödrar i Sverige ofta arbetar deltid och det är relativt vanligt att de är deltidsarbetslösa (Nyberg 2004). Det skulle kunna betyda att svenska mödrar har en mer marginaliserad ställning på arbetsmarknaden än finska, att en mer traditionell arbetsfördelning råder i hemmen och att kvinnors ställning undergrävdes ytterligare i och med den ekonomiska krisen och att tvåförsörjarmodellen därigenom försvagades mer i Sverige än i Finland.

Denna artikel undersöker utvecklingen av tvåförsörjarmodellen i familjer med barn i Finland och Sverige. Studien täcker perioden från slutet av 1980-talet till början av 2000-talet. För det första undersöks mödrars och faders sysselsättning. För det andra – efter en kort presentation av olika inkomstbegrepp – beräknas andelen tvåförsörjarfamiljer och andelen ensamstående mödrar med löneinkomster. För det tredje studerar vi sammanboende och ensamstående mödrars löneinkomster jämfört med sammanboende faders löneinkomster. Slutligen analyseras sammanboende föräldrars och ensamstående mödrars individuella arbetsinkomster, transfereringar för barn

och vård av barn och övriga inkomster som andel av bruttoinkomsten. Alla data till inkomstanalyserna är hämtade från Luxembourg Income Study (LIS). Högre sysselsättning och högre andel av mödrars inkomster jämfört med faders ses som tecken på en starkare tvåförsörjarmodell än lägre nivåer och andelar, både när vi jämför olika kategorier, de två länderna och utvecklingen över tid.

Barnomsorg, föräldraförsäkring och vårdnadsbidrag

I början av 1970-talet introducerades i båda länderna lagar om offentligt finansierad barnomsorg, som innebar att kommunerna hade skyldighet att ordna platser för barn på daghem eller i familjedaghem (se Haataja & Nyberg, kommande). Utbudet av barnomsorg var, emellertid, under lång tid mycket mindre än efterfrågan. I Finland ledde denna situation till en kompromiss mellan partier till vänster och till centerhöger (Bergqvist m fl 1999). Kompromissen innebar att föräldrar fick rätt till antingen en plats i offentligt finansierad barnomsorg eller till ett vårdnadsbidrag för att själv ta hand om barnet hemma. I båda fallen gällde från 1990 rätten alla barn under tre år.² År

2. Redan från början kunde vårdnadsbidraget också användas för att betala för privat barnomsorg, men det var då ovanligt att man gjorde det. Anledningen var att man först måste betala skatt på vårdnadsbidraget och först därefter använda det för att betala för privat vård. Så är inte längre fallet. År 1997 infördes en ny ordning som innebär att ett privatvårdsstöd betalas ut direkt till den privata vårdgivaren. Privatvårdsstödet är tillgängligt för alla förskolebarn. En del kommuner betalar också ut lokala tillägg till privatvårdsstödet. Den 31 december 2003 betalades bidrag ut till cirka 80 000 familjer, varav 69 000 familjer fick vårdnadsbidrag och 11 000 privatvårdsstöd.

1996 utökades rätten till offentlig barnomsorg att gälla alla barn under skolåldern.

I Sverige hade barn till förvärvsarbete och studerande föräldrar rätt till en barnomsorgsplats, men under 1970- och 1980-talen var köerna till den offentliga barnomsorgen långa (Nyberg 2004). Inte förrän mot slutet av 1990-talet hade utbyggnaden kommit så långt att de flesta barn kunde få en plats i förskolan inom rimlig tid (3–4 månader). I början av 2000-talet utökades rätten till barnomsorg till att gälla också barn till arbetslösa föräldrar och till föräldrar som var föräldralediga med ett annat barn.

Barn under ett år finns knappast alls i den offentligt finansierade barnomsorgen i de två länderna, eftersom de är hemma med en förälder som är föräldraledig. Ett- och tvååringar var i högre grad i Finland än i Sverige i offentlig barnomsorg år 1990. År 2003 var det tvärtom, 36 procent av de finska barnen och 65 procent av de svenska var då i offentlig barnomsorg. Även bland större barn – 3–5-åringarna – är andelen barn i offentlig barnomsorg högre i Sverige (94 procent) än i Finland (68 procent) (2003) (Nososco 2005: tabell 4:12). Den huvudsakliga orsaken till denna förändring är att finska mödrar längre än tidigare och längre än svenska mödrar tar hand om barnen hemma, ofta sköter de inte endast det nya barnet utan samtidigt också äldre syskon.³

Tillgången till offentlig barnomsorg antas underlätta för föräldrar, och särskilt då för mödrar, att kombinera sysselsättning och ansvar för vård av barn och därmed befrämjar offentlig barnomsorg tvåförsörjarmodellen (se Daly & Rake 2002, Korpi 1999, Leira 2002, Lewis 1997, Orloff 1993, Sainsbury 1994, Siim 2000). Av ovanstående framgår att finska mödrar i hög grad har använt sig av möjligheten att ta hand om

barnen hemma, medan svenska mödrar har använt den offentliga barnomsorgen i ökande grad. Detta talar för att tvåförsörjarmodellen har stärkts i Sverige men försvagats i Finland.

Föräldraförsäkring antas i allmänhet också gynna tvåförsörjarmodellen genom att den stärker kvinnors anknytning till arbetsmarknaden och ökar kvinnors sysselsättning generellt (se Jansson m fl 2003, Leira 2002, Ruhm 1998, Rønsen & Sundström 1999). Detta gäller kort föräldraledighet, effekterna av lång föräldraledighet är mer komplexa. Om mödrar är frånvarande lång tid från arbetsmarknaden och därefter deltidsarbetar, är det troligt att skillnaderna mellan mödrar och fäder vad gäller vård av barn och hushållsarbetet cementeras, att könsskillnaderna på arbetsmarknaden stärks och arbetsgivarna tvekar att anställa och befordra kvinnor (Moss & Deven 1999, OECD 1995).

Faran med lång frånvaro från arbetsmarknaden för mödrar diskuterades redan när föräldraledighet ersatte mödraledighet i Sverige år 1974. Sedan dess har föräldraledigheten kontinuerligt förlängts, från 24 till 64 veckor 1990 och 68 veckor 2004 (Nyberg 2004). När föräldraförsäkringen infördes kunde föräldrar välja mellan att dela på ledigheten eller att föra över rätten från en förälder till en annan, det vill säga modern kunde ta ut hela föräldraledigheten. Så småningom sågs detta som ett problem och 1995 infördes den första så kallade pappamånaden, vilket innebar att fyra veckor inte längre kunde föras över från en förälder till en annan. År 2002 för-

3. Det hänger samman med att utöver vårdnadsbidraget kan föräldrar också få syskontillägg, se nedan.

längdes föräldraledigheten med ytterligare en månad, inte heller denna månad kan föras över från den ena föräldern till den andra. Därtill har föräldrar, som arbetar heltid, rätt att gå ner till deltid, vilket många mödrar gör.

I Finland finns fortfarande mödraledighet och den är en del av föräldraledigheten. År 1980 fick fäder rätt att använda fyra veckor av mödraledigheten, men fram till 1991 endast efter medgivande av modern. Sedan dess har den del som modern kan föra över till fadern förlängts till sex månader. Från och med 1987 har mödraledigheten varit 17 och en halv vecka, av vilka fem till åtta veckor ska tas före och resten efter födseln. En stor del av föräldraledigheten (som idag är 41–43 veckor inkluderande mödraledigheten) är således reserverad för modern. En ”pappakvot” om två veckor infördes 2003. Dessa veckor kallas ”bonusveckor”, eftersom fadern måste ”förtjäna” dem genom att använda åtminstone de två sista veckorna av den ordinarie föräldraledigheten (Takala 2003).

Såväl finska som svenska fäder utnyttjar i hög grad pappadagarna, det vill säga de dagar som fäder kan använda i direkt anknytning till ett barns födelse.⁴ Däremot utnyttjar finska fäder föräldraledigheten i mycket liten utsträckning. På 100 avslutade föräldraledigheter har endast tre involverat fäder (Haataja 2005a) och fädernas andel av de kompenserade dagarna uppgår till mindre än två procent av det totala antalet dagar på 1990-talet. Andelen fäder som tar någon föräldraledighet i Sverige innan barnet fyllt fyra år uppgår till cirka 75 procent och fädernas andel av kompenserade dagar ökade från sju procent till 19 mellan åren 1990 och 2004 (SOU 2005:73, s 123). Fäder med en svag position på arbetsmarknaden utnyttjar föräldraledigheten i betydligt mindre ut-

sträckning än fäder med en starkare position (Jansson m fl 2003).

I Finland infördes också, som redan nämnts, ett vårdnadsbidrag. Detta skedde stegvis genom att andelen barn som berördes ökade. Från och med 1990 har samtliga föräldrar med barn under tre år rätt att välja mellan vårdnadsbidrag och en plats i den offentligt finansierade barnomsorgen. Vårdnadsbidraget består för det första av ett beskattningsbart enhetligt grundbelopp. Dessutom kan familjen få tillägg för syskon under skolåldern och ett inkomstprövat tillägg. Vårdnadsbidraget är en del av kommunernas barnomsorg, vilket betyder att det kan vara ekonomiskt fördelaktigt för kommunerna att erbjuda ytterligare extra tillägg för att hålla tillbaka efterfrågan på offentlig barnomsorg.⁵ Av mottagarna av vårdnadsbidrag var fem procent fäder år 2000 (Haataja 2005a, tabell 4).

Även i Sverige infördes ett vårdnadsbidrag. Det skedde 1994 av en borgerlig

4. I Sverige tar 80 procent av fäderna ut pappadagar (SOU 2005:73 s 132), i Finland omkring 75 procent (Haataja 2005a, tabell 3). I Finland är det framför allt fäder med mer traditionella värderingar som tar ut pappadagar, det vill säga samtidigt som modern också är hemma. De menar i högre grad än fäder som (också) tar ut föräldraledighet att vård av barn framför allt är mödrarnas ansvar och att fädernas ansvar är att ekonomiskt försörja familjen (Takala 2005). Både i Finland och i Sverige har de fäder som tar ut föräldraledighet högre utbildning, de är oftare tjänstemän och har högre lön än de fäder som inte tar ut föräldraledighet (Jansson m fl 2003).

5. Idag uppgår det grundläggande beloppet till 252 euro (cirka 2 300 kronor) per månad för ett barn under tre år och 84 euro (cirka 800 kronor) per månad för varje ytterligare barn under tre år och för andra barn under skolåldern 50 euro (cirka 450 kronor) per månad. Det inkomstprövade bidraget uppgår till 168 euro (cirka 1 500 kronor) (Nososco 2005, s 52).

regering, som också införde den första pappamånaden. När socialdemokraterna kom tillbaka till makten hösten 1994 tog de emellertid bort vårdnadsbidraget, men behöll pappamånaden. Vårdnadsbidraget var således verksamt under mycket kort tid i Sverige.⁶

Vårdnadsbidrag anses av de flesta forskare försvaga tvåförsörjarmodellen, antingen därför att det fostrar kvinnor till primära vårdare (Anttonen 2001) eller därför att lång frånvaro försvagar kvinnors ställning på arbetsmarknaden och därigenom ökar kvinnors ekonomiska beroende av män (se till exempel Korpinen 2000, Leira 2002, Mahon 2002, Salmi 2000, Sipilä & Korpinen 1998). Även om man haft vårdnadsbidrag i Finland i viss utsträckning sedan mitten av 1980-talet så tycks forskning om dess effekter på kvinnors arbetskraftsdeltagande och ekonomiska situation vara begränsad. Ilmakunnas (1997) fann dock att högre nivåer på vårdnadsbidraget ökade andelen mödrar som tog hand om barnet i hemmet och minskade användningen av offentlig barnomsorg. Vårdnadsbidraget har under perioder varit relativt högt. Under lågkonjunktursens värsta år i början av 1990-talet steg det från cirka 40 till nästan 60 procent av kvinnors genomsnittliga nettolön och det var då högre än den grundläggande arbetslöshetsersättningen. Senare sjönk vårdnadsbidraget till 20–30 procent av kvinnors genomsnittliga löneinkomst (Forssén m fl 2005, s 33).

Andelen mödrar som påbörjade en period med vårdnadsbidrag efter föräldraledigheten (det vill säga när barnet är cirka tio månader) uppgick år 2001 till 78 procent. 22 procent av dem fick vårdnadsbidrag sex månader eller mindre, 17 procent använde det sju till tolv månader, 13 procent 13–18 månader, elva procent 19–24 månader och

37 procent mer än 24 månader. Som jämförelse kan nämnas att för barn födda 1999 i Sverige var föräldraledighetens längd för nästan alla barn mellan tolv och 19 månader, ungefär sex till sju procent hade en föräldraledighet som var längre än två år och cirka tolv procent av barnen var hemma mindre än ett år (SOU 2005:73, s 143). Att längden varierar beror på att det är möjligt att sprida ut uttaget av föräldraledigheten, till exempel att ta ut fem av veckans sju dagar.

Det är framför allt unga, lågutbildade mödrar med en svag position på arbetsmarknaden och/eller som endast har rätt till miniminivån av föräldraförsäkringen som använder vårdnadsbidraget (Hämäläinen 2005, Lammi-Taskula & Salmi 2005). Ett par studier visar att drygt 40 procent av de mödrar som fått vårdnadsbidrag inte hade någon fast anställning att återgå till (Hämäläinen 2005; Lammi-Taskula & Salmi 2005).⁷ Ensamtstående mödrar och mödrar vars yngsta barn är tre till sex år, det vill säga efter perioden av vårdnadsbidrag, är också i högre grad än andra grupper långtidsarbetslösa (Haataja 2005a, s 10).

I Norge har en del forskning bedrivits med inriktning just på vårdnadsbidragets inverkan på kvinnors sysselsättning. I Norge infördes vårdnadsbidrag för ettåringar 1998 och för tvååringar år 1999, det vill säga även i Norge kan man ta hand om barnet hemma

6. Det svenska vårdnadsbidraget var ett statligt bidrag som överfördes till vårdnadshavare av barn i förskoleålder. Det kunde efter önskan användas antingen för offentlig, privat eller kooperativ barnomsorg i förskola, eller att vårdnadshavaren själv tog hand om barnet. I Finland är vårdnadsbidraget en del av den kommunala barnomsorgen, som finansieras och stöds av staten.

7. Forssén och medarbetare (2005) visar än högre siffror.

till dess det fyller tre år.⁸ Studier visar att på längre sikt har vårdnadsbidraget haft en relativt stor betydelse för sysselsättningen. Både sannolikheten för att modern är sysselsatt och att hon är i arbete i de fall hon är sysselsatt, minskade klart mellan 1998 och 2002. En hel del mödrar har anpassat sig till den förda politiken och lämnat arbetskraften, gått ner på deltid och förlängt frånvaroperioden i samband med att de får barn. Undantaget utgörs av mödrar med lång universitets- eller högskoleutbildning. För hela gruppen mödrar fann man en nedgång i genomsnittlig arbetstid med knappt 2,5 timmar fram till och med 1999 och med 3,75 timmar fram till och med 2002. Den sistnämnda minskningen innebär att arbetstiden minskat med nästan 20 procent eller med omkring 11 000 årsverken (Rønsen 2005).⁹

På lång sikt förefaller även fädernas sysselsättning och arbetstid påverkas. Man fann att bland alla gifta och sammanboende fäder minskade arbetstiden i genomsnitt med 1,2 timmar per vecka, vilket motsvarar en nedgång på knappt tre procent eller omkring 3 300 årsverken (Rønsen 2005). Minskningen i tid för mödrar är dock mycket större än för fäder, vilket innebär att vårdnadsbidraget bidrar till att upprätthålla ett traditionellt könsrollsmönster.¹⁰

Mödrars och fädernas sysselsättning

Eftersom sysselsättning på arbetsmarknaden utgör grunden för inkomster, inleder vi med att undersöka utvecklingen av andelen sysselsatta bland ensamstående och sammanboende mödrar samt fäder (ensamstående och sammanboende tillsammans) med barn i olika ålderskategorier mellan åren 1989 och 2002. Anledningen till att en-

samstående mödrar inkluderas är att deras situation är en viktig indikator på i vilken utsträckning mödrar kan försörja sig och sina barn utan en man och därmed också på sammanboende kvinnors ”fall-back position”. Anledningen till att fädernas sysselsättning och arbetslöshet här inte redovisas på samma sätt som mödrars, är att det saknas uppgifter uppdelade på ensamstående och sammanboende fäder i Finland. I Sverige är uppgifterna för ensamstående fäder osäkra på grund av att de är relativt få.

Tabell 1 visar att andelen sysselsatta mödrar var lägre år 2002 i alla kategorier än i början av perioden. Situationen har förändrats särskilt mycket bland ensamstående mödrar, mödrar med förskolebarn och mer i Finland än i Sverige. Mödrars sysselsättning var redan 1989 högre i Sverige än i Finland med undantag för ensamstående mödrar med förskolebarn. År 2002

8. Det finska och det norska vårdnadsbidragen har stora likheter, men där finns också skillnader. Den huvudsakliga komponenten i båda systemen är ett enhetligt grundbidrag, men det finska systemet har också, som nämnts ovan, syskontillägg, en behovsprövad del och dessutom betalar många kommuner ut extra tillägg. Det finska vårdnadsbidraget är beskattningsbart till skillnad från det norska (Rønsen 2001, not 1). En annan viktig skillnad är att i Norge kan föräldrar använda den offentlig finansierade barnomsorgen på deltid och nivån på vårdnadsbidrag är beroende av hur många timmar barnet är i offentlig finansierad barnomsorg. I Finland är detta inte möjligt, vårdnadsbidrag och offentligt finansierad barnomsorg är alternativ, som utesluter varandra. Vårdnadsbidrag på deltid i Finland kan inte jämföras med dessa möjligheter.

9. Detta resultat stämmer mycket väl överens med en annan studie, där man simulerade effekterna på lång sikt av vårdnadsbidraget på arbetskraftsutbudet (Håkonsen m fl 2001).

10. Eventuellt uppmuntrar det också till privat (”svart”) barnomsorg.

var sysselsättningen högre i alla kategorier i Sverige än i Finland. Skillnaden är större när barnen är sex år eller yngre och bland ensamstående mödrar.

Det kan påpekas att andelen kvinnor generellt som anger att de är hemarbetande är betydligt högre i Finland än i Sverige (Forssén m fl 2005, figur 1 och 2, AKU). Bland sammanboende mödrar med barn 0–6 år tycks andelen trendmässigt ha minskat från omkring 30 procent 1989 till drygt 20 procent år 2002. Däremot tycks andelen bland ensamstående med barn i samma ålder ha ökat från nära noll till 15–20 procent. Motsvarande uppgifter för Sverige saknas.

År 1989 låg sysselsättningen på 96 procent i Sverige för fäder med förskolebarn respektive skolbarn. Andelarna sjönk till 91 procent år 2002. I Finland låg andelen sysselsatta bland fäder med barn 0–6 år på 95 procent år 1989 och bland fäder med större barn på 92 procent. År 2002 hade

andelen minskat till 91 procent i den förstnämnda kategorin och till 88 procent i den sistnämnda. Skillnaderna mellan fäderna i olika kategorier är liten, de som tycks ha sämst situation är fäder med skolbarn i Finland. Vi kan notera att mödrarna i Finland har tappat mer än de svenska mödrarna i förhållande till fäderna.

Andel sysselsatta kvinnor överskattar dock kvinnors engagemang i lönearbete, särskilt i Sverige. Mödrar i Sverige arbetar ofta deltid, medan mödrar i Finland vanligtvis arbetar heltid. I detta avseende har det dock skett ett närmande mellan Finland och Sverige. Mödrar med små barn, som arbetade mindre än 35 timmar i veckan, ökade i Finland från 17 till 25 procent och för mödrar med stora barn från 15 till 17 procent mellan åren 1989 och 2002 (Haataja kommande). I Sverige minskade andelen från 55 procent år 1990 till 41 år 2002 för mödrar med små barn och från 45 till 34 procent med större barn (AKU).

Sammanfattningsvis drabbades mödrar med förskolebarn mer än mödrar med skolbarn av recessionen på 1990-talet. Men inte endast yngsta barnets ålder, utan också mödrarnas civilstånd hade en inverkan på deras arbetsmarknadssituation; ensamstående mödrar drabbades mycket mer än sammanboende. Den negativa effekten var större i Finland än i Sverige. Inte endast mödrar och kvinnor påverkades negativt av den ekonomiska krisen, utan också fäder och män. Förändringarna på arbetsmarknaden på 1990-talet visar att den ekonomiska situationen för mödrar och fäder försvagades och därigenom försvagades också tvåförsörjarmodellen. Därmed övergår vi till att analysera utvecklingen av mödrars och fäders inkomster i de två länderna, men först diskuteras kortfattat olika inkomstbegrepp.

Tabell 1. Andel sysselsatta, mödrar och fäder med barn 0–6 år och 7–16/17 år, Finland och Sverige, 1989 och 2002 och skillnaden mellan dessa år. Procent. Källa: Finland, Haataja (kommande), Sverige, AKU).

	1989	2002	Skillnad
<i>Mödrar, ensamstående</i>			
Finland, barn 0–6 år	84,7	52,9	-31,8
Sverige, barn 0–6 år	81,2	63,5	-17,7
Finland, barn 7–17 år	88,3	73,1	-15,2
Sverige, barn 7–16 år	91,1	80,4	-10,7
<i>Mödrar, sammanboende</i>			
Finland, barn 0–6 år	76,0	67,8	-8,2
Sverige, barn 0–6 år	85,6	80,0	-5,6
Finland, barn 7–17 år	90,4	86,3	-4,1
Sverige, barn 7–16 år	92,8	88,7	-4,1
<i>Fäder, ensamstående och sammanboende</i>			
Finland, barn 0–6 år	95,1	90,8	-4,3
Sverige, barn 0–6 år	96,2	90,9	-5,3
Finland, barn 7–17 år	91,7	88,0	-3,7
Sverige, barn 7–16 år	96,5	90,8	-5,7

Inkomstbegrepp

Luxembourg Income Study-data (LIS-data) inkluderar information om årsinkomst för hushåll och individer. Det finns mer information om inkomster på hushållsnivå än på individnivå. Data har bearbetats för att de ska vara så jämförbara som möjligt mellan olika länder.¹¹

LIS-data används ofta när inkomstskillnader mellan könen studeras och situationen i olika länder jämförs. Många olika inkomstbegrepp har använts.¹² Eftersom vi analyserar tvåföräldrarmodellen, är vi intresserade av kvinnors respektive mäns individuella inkomster. Vi börjar med att beräkna andelen familjer med två föräldrar där båda har löneinkomster och andelen ensamstående mödrar med löneinkomster av alla ensamstående mödrar. Därefter undersöker vi hur stora mödrarnas löneinkomster är i förhållande till sammanboende faders löneinkomster.

När vi studerar utvecklingen av olika inkomstkällor utgår vi ifrån den information om individuella inkomster som finns tillgänglig.¹³ Det betyder att vi börjar från löneinkomster, pension och arbetslöshetsunderstöd.¹⁴ Dessa inkomstkällor benämner vi tillsammans ”arbetsinkomster”.¹⁵ Därefter adderar vi transfereringar för barn och vård av barn. Det gäller barnbidrag samt bidrag i samband med mödra-, pappa- och föräldraledighet samt det finska vårdnadsbidraget. Dessa bidrag är individuella och merparten går till mödrar, men i LIS-data finns de endast på hushållsnivå. Övriga transfereringar utgör resten av hushållens bruttoinkomster. I beräkningarna är inkomsterna inte justerade för familjemedlemmarnas antal och ålder.

Vi utnyttjar de fyra senaste omgångarna av LIS-data; det vill säga från sent 1980-tal till år 2000. Den senaste LIS-omgången

täcker också individuella inkomster från egenföretagande, men i tidigare omgångar inkluderas dessa inkomster endast på hushållsnivå. Det innebär att olika omgångar inte är jämförbara och vi har därför exkluderat alla hushåll med inkomst från egenföretagande från denna studie. Det betyder att 70–76 procent av de finska och 75–80 procent av de svenska tvåföräldrafamiljerna med barn under 18 år är inkluderade i våra

11. www.lisproject.org, <http://lisproject.org/tech-doc/variabledef.htm>

12. Det vanligaste sättet är att analysera löneinkomster, vilket har varit den minst oklara individuella inkomsten i datamaterialet (Stier & Mandel 2003, Sørensen 2001, Manafi 2000, Gornick 1999, Gornick & Jacobs 1997). Ibland används både individuella löneinkomster och hushållsinkomster (Dickman 2003, Huber m fl 2001). Andra forskare har använt metoden och begreppet ”familjegap” (Sierminska 2004, Sigle-Ruston & Wladfogel 2004) eller jämfört inkomster mellan kvinnliga och manliga hushållsföreståndare eller med modifierade inkomstbegrepp (Rake & Daly 2002), eller helt enkelt fattiga kvinnor och män mätt utifrån hushållsinkomsten (Wiepking & Maas 2004) eller mellan ensamstående mödrar och tvåföräldrafamiljer (Christopher 2001, Hakovirta 2001). De arbetspapper som har nämnts är alla tillgängliga på serien av LIS Working Paper: <http://lisproject.org> (Publications).

13. För en närmare beskrivning av vilka data vi använt, se bilagan till Haataja och Nyberg (2005).

14. I Finland finns en lönerelaterad och en primär arbetslöshetsersättning, men också en transferering till långtidsarbetslösa och till arbetslösa utan arbetslivserfarenhet. Uppgifter om de två förstnämnda finns på individnivå, men den sistnämnda endast på hushållsnivå i LIS-data, eftersom den är behovsprövad. Den är dock relativt vanligt bland ensamstående föräldrar och sammanboende mödrar med en partner med låga inkomster (Forssén m fl 2004).

15. Vi är medvetna om att denna definition av arbetsinkomster inte överensstämmer med den definition av begreppet som SCB använder.

data. Bland ensamstående föräldrar är andelen inkluderade större.

Andel tvåförsörjarfamiljer och ensamstående mödrar med löneinkomster

Inledningsvis beräknas andelen familjer bestående av två föräldrar där båda har löneinkomst och andelen ensamstående mödrar med löneinkomster av alla ensamstående mödrar. Ju högre andel, desto starkare antas tvåförsörjarmodellen vara. Sammanboende föräldrar betraktas som tvåförsörjarfamiljer och ensamstående mödrar betraktas som löntagare om de har haft löneinkomster under året. Vi är medvetna om att invändningar kan göras mot detta sätt att mäta styrkan i tvåförsörjarmodellen. En är att vi accepterar löneinkomster oavsett hur små de är, en annan är att inkomster i termer av föräldrapenning och vårdnadsbidrag inte tas i beaktande. Särskilt mödrar med små barn har sådana inkomster. Kvinnors inkomster underskattas därmed. Tyvärr är det, som redan nämnts, inte möjligt att utifrån LIS-data skilja ut transfereringar för barn och vård av barn på individuell nivå. Antalet ensamstående mödrar med barn i åldern 0–2 år är i LIS-data mycket litet; vi har därför konstruerat endast en ålderskategori (0–6 år) för ensamstående mödrar med

små barn, medan vi bland sammanboende föräldrar har två kategorier, de med barn 0–2 år och de med barn 3–6.

Tabell 2 visar att andelen ensamstående mödrar med förskolebarn, som hade löneinkomster, minskade kraftigt i båda länderna från 96–97 procent år 1987, till 61 procent i Finland och 74 procent i Sverige år 2000. Utvecklingen för ensamstående mödrar med skolbarn är densamma, men mindre dramatisk. Andelen har minskat från strax över 90 procent till 88 i Finland och till 84 procent i Sverige.¹⁶

Tabellen visar också att andelen tvåförsörjarfamiljer har minskat i alla kategorier och i båda länderna mellan åren 1987 och 2000. Förändringen är särskilt stor i familjer med två föräldrar med barn 0–2 år i Finland. År 2000 hade endast 65 procent av dessa familjer två löntagare jämfört med 85 procent år 1987. I Sverige minskade motsvarande andel från 93 till 81 procent. När barnet är äldre än tre år är skillnaderna små mellan länderna år 2000.

I alla kategorier, utom familjer med barn 0–2 år, uppgår andelen tvåförsörjarfamiljer

16. Det kan noteras att andelen personer med löneinkomster är högre än andelen sysselsatta. Anledningen till detta är att löneinkomster gäller inkomster under ett helt år medan sysselsättningsdata gäller genomsnittet under ett år.

Tabell 2. Andel tvåförsörjarfamiljer av alla tvåföräldrafamiljer och andel ensamstående mödrar med löneinkomster av alla ensamstående mödrar 1987, 1991/1992, 1995 och 2000. Procent.

Yngsta barnets ålder	Tvåförsörjarfamiljer						Ensamstående mödrar med löneinkomster			
	7–17 år		3–6 år		0–2 år		7–17 år		0–6 år	
Land	Sve	Fin	Sve	Fin	Sve	Fin	Sve	Fin	Sve	Fin
1987	91	92	95	90	93	85	93	94	97	96
1991/92	91	91	89	90	81	79	84	93	85	85
1995	86	84	85	82	76	63	85	86	75	57
2000	88	88	86	84	81	65	84	88	74	61
2000–1987	-3	-4	-9	-6	-12	-20	-9	-6	-23	-35

till mellan 84 och 88 procent. De resterande är huvudsakligen manliga enförörjarfamiljer, men där finns också kvinnliga enförörjarfamiljer (syns ej i tabellen). I familjer med barn 7–17 år, är kvinnliga enförörjarfamiljer lika vanliga som manliga enförörjarfamiljer i båda länderna (mellan fyra och nio procent beroende på år).

Det antas ofta att mannen i manliga enförörjarfamiljer har så goda inkomster att man "har råd" att ha "hemmafru". Detta verkar dock inte vara fallet i Finland och Sverige. År 1987 nådde löneinkomsterna för män i dessa familjer endast upp till 95 procent of löneinkomsterna för män i tvåförörjarfamiljer. I Finland sjönk andelen till 82 procent till år 2000. I Sverige var utvecklingen den motsatta, från 95 till 106 procent.

Vanligast med mannen som försörjare och kvinnan som vårdare i hemmet är det i finska familjer när barnen är 0–2 år åren 1995 och 2000 (27–28 procent). Vi ska dock komma ihåg att en stor andel av dessa mödrar, liksom bland ensamstående mödrar med så små barn, har någon form av inkomst för vård av barn och rätt att vara borta relativt länge från jobbet. Å andra sidan har tillfälliga arbeten skapat en grupp mödrar som inte har något arbete att gå tillbaka till och arbetslösheten är generellt sett högre. Även denna del av artikeln tyder på att tvåförörjarmodellen har försvagats och att ensamstående mödrars möjligheter att försörja sig och sina barn har minskat.

Mödrars andel av faders löneinkomster

Härnäst jämför vi mödrars genomsnittliga löneinkomster i olika kategorier efter yngsta barnets ålder med samtliga (alltså oavsett yngsta barnets ålder) sammanboende faders

genomsnittliga löneinkomster. Här görs jämförelsen endast mellan mödrar och fäder som har löneinkomster.

Tidigare studier har visat att finska kvinnor har högre inkomster relativt sin partner än svenska kvinnor, det vill säga kvinnor i Finland är mindre ekonomiskt beroende av sina män än vad kvinnor i Sverige är, även om det ekonomiska beroendet jämfört med många andra länder är litet också i Sverige (Huber m fl 2001, tabell 2, Sørensen 2001, tabell 5.3, se också Stier & Mandel 2003). Data i *tabell 3* bekräftar det förstnämnda förhållandet. I samtliga kategorier där båda har löneinkomster är finska mödrars löneinkomster högre relativt faders än svenska mödrars. Detta speglar det faktum att det är vanligare att svenska mödrar arbetar deltid, det vill säga att svenska mödrar i högre grad än finska är "junior providers" (Ellingsæter 1998). Sammanboende mödrars löneinkomster varierar med det yngsta barnets ålder. När barnet blir äldre, når finska mödrars löneinkomster nästan 70 procent och svenska mödrars 64 procent av faders genomsnittliga löneinkomster. Om vi jämför åren 1987 och 2000 finner vi att löneinkomsterna ökade i samtliga kategorier av sammanboende mödrar, utom för mödrar med yngsta barn 0–2 år i Finland.

I Sverige har ensamstående småbarnsmödrars löneinkomster ökat jämfört med sammanboende faders löneinkomster. Det är inte fallet med ensamstående mödrar med skolbarn, de har istället förlorat jämfört med fäder. I båda kategorierna tjänar dock mödrar idag mer pengar i reala termer än de gjorde på 1980-talet (Haataja & Nyberg 2005, appendix 2, Nyberg 2005).

Ökningen i löneinkomster för ensamstående småbarnsmödrar kan ses som ett resultat av en politik med föräldraförsäkring

och offentligt finansierad barnomsorg, som uppmuntrar mödrars sysselsättning, men det kan också vara resultatet av en selektionseffekt. Mödrar med en stark position på arbetsmarknaden har längre arbetstid och relativt goda löner, medan mödrar med färre kvalifikationer inte är sysselsatta och saknar löneinkomster. Därmed kan en lägre sysselsättningsnivå resultera i en högre genomsnittlig löneinkomst för dem som är sysselsatta.

I Finland har ensamstående småbarnsmödrar förlorat jämfört med fäder i tvåförsörjarfamiljer. Även i absoluta termer har deras löneinkomster minskat. Så är inte fallet bland ensamstående mödrar med skolbarn; där har löneinkomsterna i absoluta tal ökat, men inte lika mycket som sammanboende fäders och mödrars (Haataja & Nyberg 2005). Detta kan vara ett resultat av en tillbakagång i ensamstående mödrars utbildningsnivå jämfört med sammanboende mödrars. Den stora minskningen i årliga löneinkomster bland ensamstående mödrar med förskolebarn, är ett resultat av att de är utanför arbetskraften under längre perioder än tidigare för att ta hand om barn och för att arbetslösheten är högre (se också Forssén m fl 2005).

Om vi jämför åren 1987 och 2000, kan vi se att skillnaden i löneinkomster mellan finska och svenska sammanboende mödrar och ensamstående mödrar med skolbarn relativt sammanboende fäder inte har förändrats mycket. Finska ensamstående mödrar med förskolebarn har däremot förlorat i förhållande till sammanboende fäder, medan svenska mödrar i denna kategori har vunnit. Resultatet är att skillnaden i relativ nivå gentemot sammanboende fäder mellan svenska och finska mödrar i denna kategori idag är liten. Om vi endast ser till sammanboende och ensamstående mödrars andel av fäders löneinkomster, så är kvinnors ställning starkare i tvåförsörjarfamiljer idag i båda länderna än på 1980-talet, medan situationen för ensamstående mödrar i Sverige är blandad och i Finland har den försämrats en hel del.

Utvecklingen vad gäller andelar från olika inkomstkällor

I detta avsnitt har olika inkomstkällor beräknats som genomsnittlig andel av hushållens bruttoinkomster. Inkomstkällorna är 1) mäns arbetsinkomster, 2) kvinnors arbetsinkomster, 3) transfereringar i relation

Tabell 3. Ensamstående och sammanboende mödrars genomsnittliga löneinkomst som andel av fäders genomsnittliga löneinkomster i tvåförsörjarfamiljer 1987, 1991/1992, 1995 och 2000, Finland och Sverige. Procent.

Yngsta barnets ålder	Mödrar i tvåförsörjarfamiljer								Ensamstående mödrar med löneinkomster					
	7–17 år		3–6 år		0–2 år		Samtliga		7–17 år		0–6 år		Samtliga	
	Sve	Fin	Sve	Fin	Sve	Fin	Sve	Fin	Sve	Fin	Sve	Fin	Sve	Fin
1987	61	66	50	61	28	40	49	58	62	72	39	56	52	65
1991/92	66	72	55	63	29	40	52	61	64	71	37	50	52	65
1995	64	75	54	65	33	40	52	63	60	68	42	50	52	64
2000	64	69	55	63	32	39	53	60	57	67	43	46	52	62
2000–1987	+3	+3	+5	+2	+4	-1	+4	+2	-5	-5	+4	-10	0	-3

till barn och vård av barn på hushållsnivå, 4) övriga inkomster på hushållsnivå, samt 5) hushållens bruttoinkomst. Arbetsinkomster inkluderar löner, men också arbetslöshetsunderstöd och pensioner.

Beräkningarna är gjorda efter yngsta barnets ålder eftersom den definierar vilka transfereringar för barn och vård av barn familjerna har rätt till. I den första kategorin är barnen yngre än tre år. I Finland kan dessa föräldrar välja transfereringar under hela perioden eftersom de först har rätt till föräldrapenning och sedan till vårdnadsbidrag. I Sverige har en förälder maximalt haft rätt till 15 månaders föräldraförsäkring.

Familjer med yngsta barn 3–6 år eller 7–17 år har endast rätt till barnbidrag i båda länderna. I Finland kunde familjer också göra skatteavdrag i början av perioden, men dessa kan naturligtvis inte ses i bruttoinkomsten. Skatteavdragen togs bort 1994 och kompensades delvis med ökande barnbidrag som inte beskattas (Haataja 2005a). I Sverige har skatteavdrag med anknytning till barn haft liten betydelse sedan slutet av 1940-talet och de allra sista togs bort 1991 (Hiilamo 2002). Därtill kommer att föräldrar i Sverige kan få tillfällig föräldrapenning för vård av sjukt barn till dess barnet är tolv år. I Finland är motsvarande frånvaro inte kompenserad genom transfereringar, men betalas ofta av arbetsgivaren.

Tvåföräldrafamiljer

I tvåföräldrafamiljer i Finland minskade makarnas kombinerade arbetsinkomster som andel av bruttoinkomsten mellan åren 1987 och 2000 (se *tabell 4*). Detta är inte fallet i Sverige, där ingen klar tendens kan skönjas; i familjer med barn 0–2 år ökade makarnas sammanlagda arbetsinkomster, i familjer med barn 3–6 år förändrades inte andelen och i familjer med äldre barn mins-

kade den. Bidraget till bruttoinkomsten av fäders arbetsinkomster minskade i samtliga kategorier i Finland, medan utvecklingen i Sverige är densamma som för makarnas sammanlagda arbetsinkomst.

Utvecklingen av mödrars arbetsinkomst som andel av hushållens bruttoinkomst kan ses som ett index av kvinnors generella integration på arbetsmarknaden och i ekonomin. Den speglar skillnader mellan kvinnor och män vad gäller sysselsättning, årlig och daglig arbetstid och lönenivå. Den ger oss därmed ett mått som kombinerar flera olika aspekter av jämställdhet och tvåförsörjarmodellen. Uppgifterna i tabell 2 och 3 indikerar motsägande effekter av mödrars bidrag till hushållsinkomsten, minskningen i andelen tvåförsörjarfamiljer tyder på en minskning, medan ökningen i löneinkomster bland dem som har löneinkomster tyder på en ökning i mödrars genomsnittliga bidrag.

När vi undersöker mödrars arbetsinkomster som andel av familjens bruttoinkomster kan olika trender i familjer med förskolebarn identifieras i Finland och Sverige. I Finland bidrar kvinnors arbetsinkomster till en mindre andel av bruttoinkomsten år 2000 än för ett drygt årtionde sedan. Detta gäller särskilt när barnen är under tre år. Tendensen är likartad, men svagare, när det yngsta barnet är 3–6 år. I Sverige är tendensen den motsatta. Kvinnor i motsvarande kategorier bidrar med en större andel av bruttoinkomsterna än de gjorde tidigare.

Den tendens som kan observeras i småbarnsfamiljer, verkar dock inte ha påverkat inkomstandelen bland kvinnor med skolbarn. I denna kategori har kvinnors bidrag till bruttoinkomsten varit relativt stabil i båda länderna. Den tillfälliga ökningen i kvinnors inkomstandel mellan 1991 och

1995 berodde inte på att kvinnors inkomster ökade, utan på att männens minskade eftersom mäns arbetslöshet var högre än kvinnors vid den tidpunkten.

I Finland fick familjerna en större andel av bruttoinkomsten år 2000 än 1987 från inkomster relaterade till barn och vård av barn och en mindre andel från arbetsinkomster. I Sverige är så inte fallet. Ökningen

i transfereringar för barn och vård av barn i familjer med äldre barn under senare delen av 1990-talet i Finland beror bland annat på att skatteavdrag med anknytning till barn delvis ersattes med ökade barnbidrag år 1994. Men, som framgår av tabell 4, är den andel av bruttoinkomsten som är förknippad med barn och vård av barn av ungefär samma storleksordning och substantiell i

Tabell 4. Makars individuella arbetsinkomster, inkomster för barn och vård av barn och övriga inkomster som andel av hushållens bruttoinkomst, tvåförsörjarfamiljer efter yngsta barnets ålder, Finland och Sverige, 1987–2000. Procent.

	Finland				Sverige			
	1987	1991	1995	2000	1987	1992	1995	2000
<i>Yngsta barn 0–2 år</i>								
Makarnas arbetsinkomst	81	76	71	75	72	68	71	77
Fäder	58	56	52	57	55	51	53	58
Mödrar	23	20	19	18	17	17	18	19
Barn och vård av barn	14	18	21	17	18	21	20	16
Föräldrapenning	6	7	8	7	12	15	15	12
Andra	8	11	13	10	5	6	5	4
Övriga inkomster	5	6	8	7	10	10	9	7
Inkomstprövat	2	2	3	2	1	4	4	1
Andra	3	4	5	5	9	6	5	6
Bruttoinkomst	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Yngsta barn 3–6 år</i>								
Makarnas arbetsinkomst	92	89	85	86	85	83	84	85
Fäder	58	55	52	55	57	53	54	54
Mödrar	34	34	33	31	28	30	30	31
Barn och vård av barn	3	5	9	7	7	8	7	6
Övriga inkomster	5	6	6	7	8	9	9	9
Bruttoinkomst	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Barn 7–17 år</i>								
Makarnas arbetsinkomst	90	90	87	85	88	88	88	85
Fäder	56	54	52	50	57	56	55	54
Mödrar	34	36	35	35	31	33	33	31
Barn och vård av barn	2	2	5	4	4	4	4	3
Övriga inkomster	8	8	8	11	8	8	8	12
Bruttoinkomst	100	100	100	100	100	100	100	100

båda länderna, och särskilt i familjer med barn under tre år. Sammansättningen skiljer sig dock åt mellan länderna. Föräldraperingen står i Finland för en mindre del, medan den i Sverige står för merparten av bidragen för barn och vård av barn. I båda länderna går en mycket stor andel av dessa inkomster till mödrar.

”Övriga inkomster” är en restpost och består av inkomster som inte är inkluderade i arbetsinkomster eller i inkomster relaterade till barn och vård av barn. De inkluderar behovsprövade transfereringar, kapitalinkomster och så vidare. Kapitalinkomster ökade en hel del i båda länderna mellan åren 1995 och 2000, delvis beroende på att båda länderna reformerade kapitalbeskattningen i början av 1990-talet.

Ensamstående mödrar

Bland ensamstående mödrar har arbetsinkomsten som andel av bruttoinkomsten minskat kraftigt bland mödrar med förskolebarn i Finland, men minskningen är betydande också bland mödrar med skol-

barn i båda länderna (se *tabell 5*). Svenska mödrar med förskolebarn har inte förlorat så mycket, å andra sidan startar de från en låg nivå.

I Finland ökade andelen inkomster från välfärdsstaten av bruttoinkomsten, delvis beroende på skatteavdragsreformen 1994 och delvis beroende på förändringar i ensamstående mödrars ekonomiska status. De tar oftare hand om barn hemma eller är arbetslösa när barnet är under skolåldern år 2000 än på 1980-talet (Forssén m fl 2005). I Sverige har inkomstandelen för barn och vård av barn minskat och betydelsen av övriga inkomster ökat. Ökningen av övriga inkomster är i Finland av betydelse endast när det yngsta barnet är under sju år. Övriga inkomster består framför allt i denna kategori av inkomstprövade bidrag som bostadsbidrag, underhållsbidrag, ekonomiskt bistånd (tidigare socialbidrag) och så vidare.

Ensamstående mödrars arbetsinkomster som andel av bruttoinkomsten har minskat i båda länderna och i båda ålderskategorierna,

Tabell 5. Ensamstående mödrars arbetsinkomst, inkomster för barn och vård av barn och övriga inkomster som andel av bruttoinkomst efter yngsta barnets ålder, Finland och Sverige, 1987–2000. Procent

	Finland				Sverige			
	1987	1991	1995	2000	1987	1992	1995	2000
<i>Yngsta barnets ålder 0–6 år</i>								
Mödrars arbetsinkomst	68	57	35	40	47	40	37	44
Barn och vård av barn	16	22	33	30	31	33	28	25
Övriga inkomster	16	21	32	29	22	27	35	31
Bruttoinkomst	100	100	100	100	100	100	100	100
<i>Yngsta barnets ålder 7–17 år</i>								
Mödrars arbetsinkomst	72	73	60	65	63	59	54	56
Barn och vård av barn	7	9	14	14	16	14	13	14
Övriga inkomster	20	18	26	21	20	27	32	30
Bruttoinkomst	100	100	100	100	100	100	100	100

vilket indikerar att det är svårare idag för ensamstående mödrar att försörja sig själva och sina barn på löneinkomster.

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan man argumentera för att den ekonomiska krisen innebar att tvåförsörjarmodellen försvagades i båda länderna, men mer i Finland eftersom sysselsättningen minskade mer där än i Sverige, men också därför att andelen heltidsarbetande kvinnor minskade i Finland men ökade i Sverige. Därtill kommer att vårdnadsbidraget innebar att andelen barn som togs om hand av modern hemma ökade och andelen barn i offentligt finansierad förskola och familjedaghem minskade i Finland. I Sverige ökade istället andelen barn i den offentligt finansierade barnomsorgen dels därför att den byggdes ut för att motsvara efterfrågan från sysselsatta och studerande föräldrar, men också därför att även barn till arbetslösa föräldrar och föräldrar på föräldraledighet med ett annat barn fick rätt att ha sina barn i förskolan.

Den ekonomiska krisen och skillnader i den förda politiken har medfört att utvecklingen vad gäller tvåförsörjarmodellen delvis skiljer sig åt mellan Finland och Sverige. Men tydligt är också att risken att inte vara sysselsatta och kostnaden för att själv ta hand om barnet med vårdnadsbidrag varierar mellan olika kategorier kvinnor inom de två länderna. I sammanfattningen tar vi bara upp den kategori som har påverkats minst – sammanboende mödrar med barn 7–16/17 år – och den kategori som har påverkats mest – ensamstående mödrar med barn 0–6 år. Påverkan på andra kategorier, sammanboende mödrar med små barn och ensamstående mödrar med stora barn, ligger däremellan.

Sammanboende mödrar med större barn (7–16/17 år) har påverkats minst. Deras sysselsättning har minskat, men inte mycket mer än sammanboende fäders, och sysselsättningen ligger fortfarande högt (86–89 procent). Andelen tvåförsörjarfamiljer har minskat något, men uppgick ändå till 88 procent i båda länderna år 2000. Samtidigt har kvinnors löneinkomster i relation till sammanboende mäns ökat något. Mödrarnas arbetsinkomst som andel av bruttoinkomsten, liksom inkomster för barn och vård av barn har förändrats mycket lite. Det kan påpekas att de finska mödrarnas löneinkomster som andel av sammanboende fäders och arbetsinkomster som andel av familjens bruttoinkomst är något högre i Finland än i Sverige, det vill säga i denna kategori skulle man kunna hävda att tvåförsörjarmodellen snarare har stärkts än försvagats och att den är något starkare i Finland än i Sverige.

Ensamstående mödrar med små barn (0–6 år) är den kategori där förändringarna är störst. Sysselsättningen för ensamstående småbarnsmödrar har minskat dramatiskt, med nästan en tredjedel i Finland och med nästan en femtedel i Sverige. I Finland är endast något mer än hälften (53 procent) sysselsatta och i Sverige tio procentenheter fler. Andelen med löneinkomster har minskat något mer än andelen sysselsatta. Arbetsinkomsterna som andel av bruttoinkomsten har också sjunkit dramatiskt i Finland, medan transfereringar för barn och vård av barn och övriga inkomster i hög grad har ökat. I Sverige är förändringen av arbetsinkomsten mycket mindre och transfereringar för barn och vård av barn har minskat, men också i detta fall har övriga inkomster ökat. De sistnämnda består bland annat av hyresbidrag, bidragsförskott och ekonomiskt bistånd. Om vi i

tvåförsörjarmodellen också tar hänsyn till ensamstående mödrars möjligheter att försörja sig och sina barn genom lönearbete, så har modellen försvagats kraftigt och särskilt mycket i Finland.

Den sjunkande sysselsättningen och den höga arbetslösheten, och i Finland i kombination med vårdnadsbidraget, har lett till en polarisering i förhållande till tvåförsörjarmodellen. I många småbarnsfamiljer är möjligheterna att välja mellan vård och arbete begränsade. Många mödrar har ingen fast anställning att återgå till, vilket innebär att de inte kan välja mellan vårdnadsbidrag och en plats i förskolan och sysselsättning, utan valet gäller snarare vårdnadsbidrag eller arbetslöshetsunderstöd. Om modern inte har något val begränsas också deras partners valmöjligheter. Detta kan sannolikt delvis förklara finska fäders låga utnyttjande av föräldraledighet. Samtidigt ska påpekas att en svag position på arbetsmarknaden tycks leda till olika resultat för mödrar respektive fäder. En osäker arbetsmarknadssituation för mödrar tycks innebära att de utnyttjar föräldrapenning och vårdnadsbidrag i hög utsträckning, medan fäder med en osäker arbetsmarknadssituation använder föräldraförsäkringen i lägre utsträckning än fäder med en stark ställning.

Mest problematisk är situationen för ensamstående mödrar. Paradoxen är att försvagningen av tvåförsörjarmodellen framför allt tycks ha påverkat de familjer där det endast finns en försörjare. Bland ensamstående mödrar med små barn (0–6 år) i Finland har andelen hemarbetande ökat från noll procent i slutet av 1980-talet till omkring en femtedel idag. De ensamstående mödrarnas inkomster består i minskande grad av löneinkomster och i ökande grad av bidrag av olika slag i båda länderna. Oroligt kan man fråga sig vad som händer

om sysselsättningen även i framtiden förblir låg och arbetslösheten hög, finns det då en risk för att det växer fram en kategori ”bidragsberoende” mödrar, som finns i vissa andra länder, också i Finland och Sverige?

Referenser

- AKU *Arbetskraftsundersökningarna*. SCB, Stockholm.
- Anttonen A (2001) "The Female Working Citizen: Social Rights, Work and Motherhood in Finland" *Kvinder, Køn & Forskning*, nr 2, s 33–44.
- Bergqvist C, Kuusipalo J & Styrkårsdóttir A (1999) "The Debate on Childcare Policies" s 137–157 i Bergqvist C, Borchorst A, Christensen A-D, Ramstedt-Silén V, Raam N C & Styrkårsdóttir A (red) *Equal Democracies? Gender and Politics in the Nordic Countries*. Scandinavian University Press, Oslo.
- Christopher K (2001) "Caregiving, Welfare States and Mothers' Poverty" Luxembourg Income Study Working Paper nr 287.
- Daly M & Rake K (2002) "Gender, Household and Individual Income in France, Germany, Italy, the Netherlands, Sweden, the USA and the UK" Luxembourg Income Study Working Papers nr 332.
- Dickman N (2003) "Fertility and Family Income on the Move: An International Comparison over 20 years" Luxembourg Income Study Working Papers nr 360
- Ellingsæter A L (1998) "Dual Breadwinner Societies: Provider Models in the Scandinavian Welfare States" *Acta Sociologica* 41(1), s 59–73.
- Forssén K, Haataja A & Hakovirta M (2005) "Policy Changes, Employment and Single Parenthood in Finland" s 5–28 i *Yearbook 2005 of Population Research in Finland*, 41, Helsingfors.
- Gornick J C (1999) "Gender Equality in the Labour Market: Women's Employment and Earnings" Luxembourg Income Study Working Papers nr 206.
- Gornick J C & Jacobs J A (1997) "Gender, the Welfare State, and Public Employment: A Comparative Study of Seven Industrialized Countries" Luxembourg Income Study Working Papers nr 168.

- Haataja A (kommande) "Ädit ja isät työmarkkinoilla 1989-2002/2003" (Mothers and fathers in the labour market in 1989–2002/2003). Ministry of Social Affairs, Helsingfors.
- Haataja A (2005a) "Outcomes of the Two 1990s Family Policy Reforms at the Turn of the 2000s in Finland" s 5–28 i *Yearbook 2005 of Population Research in Finland*. 41, Ministry of Social Affairs, Helsingfors.
- Haataja A & Nyberg A (2005) "Did the Dual-earner Model Become Stronger or Weaker in Finland and Sweden in the 1990s?" Luxembourg Working Paper nr 415.
- Haataja A & Nyberg A (kommande) "Diverging Paths? The Dual-earner Dual-carer Model in Finland and Sweden in the 1990s" i Ellingsæter A-L & Leira A (red) *Politicising Parenthood: Gender Relations in Scandinavian Welfare State Restructuring*. Policy Press.
- Hakovirta M (2001) "The Income Sources of Single Parents: A Comparative Analysis" Luxembourg Income Study Working Paper nr 279.
- Hiilamo H (2002) *The Rise and Fall of Nordic Family Policy? Historical Development and Changes During the 1990s in Sweden and Finland*. Research Report 125, Stakes, Helsingfors.
- Huber E, Stephens J D, Bradley D, Moller S & Nielsen F (2001) "The Welfare State and Gender Equality" Luxembourg Income Study Working Paper nr 279.
- Håkonsen L T, Kornstad K, Løjland & Thoresen T O (2001) *Kontantstøtten – effekter på arbeidstilbud og inntektsfordeling*. Rapport 2001/5, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Hämäläinen U (2005) "Perhevapaiden aikaiset tulot ja toimeentulo" s 126–147 i Takala P (red) *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin*. Kelan tutkimusosasto, Kela, Helsingfors.
- Ilmakunnas S (1997) "Public Policy and Child Care Choice" s 178–193 i Persson I & Jonung C (red) *Economics of the Family and Family Policies*. Routledge, London.
- Jansson F, Pylkkänen E & Valck L (2003) *En jämställd försäkring? Bilaga 12 till Långtidsutredningen 2003*, SOU 2003:36, Fritzes, Stockholm.
- Korpi W (1999) "Ojämlikhetens ansikten: Genus, klass och ojämlikhet i olika typer av välfärdsstater" s 40–92 i *Välfärdsstat i brytningstid: Historisk-samhällsvetenskapliga studier om genus och klass, ojämlikhet och fattigdom*. Sociologisk Forskning, Supplement 1999.
- Korpinen J (2000) "Child Home Care Allowance – Framing the Finnish Experience" i Kallioma-Puha L (red) *Perspectives of Equality – Work, Women and the Family in the Nordic Countries and EU*. Nord 2000:5, Nordiska Ministerrådet, Köpenhamn.
- Lammi-Taskula J & Salmi M (2005) "Sopiiko vanhemmuus työelämään? – Perhevapaat ja työpaikan arki." s 110–125 i Takala P (red) *Onko meillä malttia sijoittaa lapsiin? Kelan tutkimusosasto*. Kela, Helsingfors.
- Leira A (2002) *Working Parents and the Welfare State. Family Change and Policy Reform in Scandinavia*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Lewis J (1997) "Gender and Welfare Regimes: Further Thoughts" *Social Politics* (Summer), s 160–77.
- Mahon R (2002) "Child Care: Toward What Kind of 'Social Europe'?" *Social Politics*, (Fall), s 343–379.
- Manafi I (2000) "An Analysis of Gender Wage Differentials in Sweden and Finland in 1995" Luxembourg Income Study Working Paper nr 239.
- Moss P & Deven F (red) (1999) *Parental Leave: Progress or Pitfall?* NIDI/CBGS Publications, vol 35, The Hague/Brussels.
- Nososco (2005) *Social Protection in the Nordic Countries 2003*. Nordic Social-Statistical Committee, Köpenhamn.
- Nyberg A (2004) "Parental Leave, Public Child-care and the Dual-Earner/Dual-Carer Model in Sweden" Discussion Paper presented at EU-peerreview in Stockholm 19-20 April, 2004.
- Nyberg A (2005) "Har den ekonomiska jämställdheten ökat sedan början av 1990-talet" i *Makt att forma samhället och sitt eget liv – jämställdhetspolitiken mot nya mål*. SOU 2005:66, Fritzes, Stockholm.
- OECD (1995) "Long-Term Leave for Parents in OECD Countries" Employment Outlook. OECD, Paris.
- Orloff A S (1993) "Gender and the Social Right of Citizenship: The Comparative Analysis of Gender Relations and Welfare States" *American Sociological Review*, 58 (3), s 303–328.
- Rake K & Daly M (2002) "Gender, Household and Individual Income in France, Germany,

- Italy, the Netherlands, Sweden, the USA and the UK" Luxembourg Income Study Working Paper nr 332.
- Ruhm C (1998) "The Economic Consequences of Parental Leaves Mandates: Lessons from Europe" *The Quarterly Journal of Economics*, vol 113, nr 1, s 285–317.
- Rønsen M (2001) *Market Work, Child Care and the Division of Household Labour. Adaptations of Norwegian Mothers Before and After the Cash-for-care Reform*. Report 2001/3, Statistisk sentralbyrå, Oslo.
- Rønsen M (2005) *Kontantstøttens langsiktige effekter på mødres og fedres arbeidstilbud*. Rapport 2005/23, Statistisk sentralbyrå, Kongsvinger, Oslo.
- Rønsen M & Sundström M (1999) "Public Policies and the Employment Dynamics among New Mothers – A Comparison of Finland, Norway and Sweden" Discussion Papers nr 263, Statistics Norway, Division for Social and Demographic Research, Oslo.
- Sainsbury D (1994) "Women's and Men's Social Rights: Gendering Dimension of Welfare States" s 150–169 i Sainsbury D (red) *Gendering Welfare States*. Sage Publications, London.
- Salmi M (2000) "Analysing the Finnish Homecare Allowance System: Challenges to Research and Problems of Interpretations" s 187–205 i Kallioma-Puha L (red) *Perspectives of Equality. Work, Women and Family in the Nordic Countries and EU*. Nord 2000:5, Nordiska Ministerrådet, Köpenhamn.
- Sierminska E (2004) "Female Income Differentials and Social Benefits: A Four Country Comparison" Luxembourg Income Study Working Paper nr 377.
- Sigle-Rushton W & Waldfogel J (2004) "Family Gaps in Income: a Cross-National Comparison" Luxembourg Income Study Working Paper nr 382.
- Siim B (2000) *Gender and Citizenship: Politics and Agency in France, Britain and Denmark*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Sipilä J & Korpinen J (1998) "Cash versus Child Care Services in Finland" *Social Policy and Administration*, 32 (3) September, s 263–277.
- SOU 2005:73 *Reformerad föräldraförsäkring. Kärlek, omvårdnad, trygghet*. Betänkande av Föräldraförsäkringsutredningen. Fritzes, Stockholm.
- Stier H & Mandel H (2003) "Inequality in the Family: The Institutional Aspects of Wife's Earning Dependency" Luxembourg Working Paper nr 359.
- Sørensen A (2001) "Gender Equality in Earnings at Work and Home" Luxembourg Working Paper nr 251.
- Takala P (2003) "Isät eivät innostuneet. Onko uusi isyyvapaa epäonnistunut uudistus?" *Kelan Sanomat* 3, s 8.
- Takala P (2005) *Uuden isyyvapaan ja isän muiden perhevapaiden käyttö*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus, Kansaneläkelaitos, Helsingfors.
- Wiepking P & Maas I (2004) "Gender Differences in Poverty: A Cross-National Research" Luxembourg Working Paper nr 389.